

FILIPS VAN ARTEVELDE

Volgens Paul Rogghé is er uit de geschiedkundige bronnen van voor 1345 vrijwel niets met zekerheid te vinden over Jacob Van Arteveldes zonen, Jan, Jacob en Filips. Het is pas vanaf "goede disendach" (13 januari 1349), toen het bewind van Gerard Denijs door aanhangers van Lodewijk van Male tot een bloedig einde was gebracht, dat er over zijn zonen een en ander terug te vinden is. Ik som gewoon op. Jan en Jacob hebben vrijwel zeker de reactie van de graaf tegen de Anglofielen bestreden want ze kregen 50 jaar ballingschap van de Vlaamse graaf "wegens meuten end van ballinghen te sustinerne". Zeker op 12 september 1350 waren Jan en Jacob onder de bescherming van Edward III opgenomen in Engeland. Pas op 21 oktober 1360 mochten ze beiden naar Vlaanderen terugkeren dankzij een clause die Edward III had laten opnemen in het verdrag van Bréquigni (1360).

Op 10 augustus 1361 betaalde Jan de "bloedprijs" voor de moord door hem gepleegd op de gewezen Gentse hoofdman Jan de Scoutete. Jan Van Artevelde had, na de dood van zijn moeder, Katelijne De Coster, zijn jongere broer Filips en zijn zus Katelijne onder voogdij genomen. Jan overleed in 1365.

Jacob betaalde in 1368 de "bloedprijs" voor de moord door hem gepleegd op Lieven Van Ackere. Jacob zelf werd op zijn beurt gedood door Wouter De Mey in februari 1371.

De kinderen van Artevelde bleven, ondanks hun verbanning, in het bezit van "de vier huse gheel, met der erven daer zij up staen in den Paddenhouc" en "thuus staende up den Kalandeberch daer Jacob haerlieder vader huut verstarf". Zijn we over Jan en Jacob zeer schaars ingelicht, over Filips zijn we dat nog minder.

Geboren op 18 juli 1340 was Filips precies 5 jaar toen zijn vader werd omgebracht. Filips had in 1378 renten "in den Hoeck" over de (vrijdag)markt. Jacob en Filips stonden te Gent geregistreerd als "erfachtige lieden" d.w.z. grondeigenaars die bezittingen hadden binnen en buiten de stad. Dat is zowat alles wat wij tot hiertoe uit betrouwbare bronnen kunnen halen. Natuurlijk hebben diverse kroniekschrijvers allerlei verhalen over Filips Van Artevelde opgehangen, maar die verhalen blijken tegenstrijdig te zijn en niet te controleren. Wij beperken ons dus zoveel mogelijk tot de bronnen waar geen persoonlijke interpretaties op rusten zoals bijvoorbeeld de stadsrekeningen.

In 1379 brak de Grote Gentse Opstand uit tegen de centraliserende tendenzen van het grafelijk gezag. De graaf, die alleen maar oog had voor een zo groot mogelijke economische bloei, die de opbrengst van zijn taksen zou doen stijgen, had aan de Bruggelingen de toelating gegeven de Zuidleie in de richting van Ekkerghem te graven. De voorloper van de Brugse Vaart zou op die manier water kunnen aftappen van de Gentse Leie om de steeds maar verzandende

Brugse wateren door te spoelen. De economische bedoeling zal natuurlijk wel goed geweest zijn, want een welvarende Brugse handel was ook in het voordeel van de rest van het land. De graaf was echter vergeten de Gentse schippers te raadplegen die veel beter van de hydrografie van Vlaanderen op de hoogte waren dan de onkundige grafelijke raadgevers. De Gentse schippers wisten maar al te goed dat het aftappen van het hoge waterpeil een regelrechte ramp voor Gent zou betekend hebben. Niet omdat Brugge dan meer graan aangevoerd zou krijgen, zoals men tot hiertoe aannam, maar omdat het Gentse graanstapelrecht wegens een te laag waterpeil in de praktijk gewoon niet meer zou KUNNEN. Een stad die voor één of ander produkt het stapelrecht bezat hoefde eigenlijk niet te vrezen dat een andere stad ermee zou gaan lopen want inbreuk op een privilege was onwettig en mocht streng bestraft worden. Geen enkele stad zou een andere van haar privileges hebben durven beroven zonder instemming van de landsheer. Niets wijst er trouwens op dat de Vlaamse graaf van plan was om na het delven van de Zuidleie de graanstapel naar Brugge over te brengen. Hij had er geen enkel financieel belang bij Gent tegen zich in het harnas te jagen. Noteren we dat Gent op zijn minst evenveel belastingen in de staatskas liet vloeien als Brugge. Dat zijn toelating tot het graven van de Zuidleie bedoeld was om de Brugse verzandende wateren, die ook de dood van Brugge konden betekenen, door te spoelen lijkt mij onbetwistbaar. Dat de Gentse pleiten op de Leie vast zouden kunnen lopen moet hij uit het oog verloren zijn. Het spreekwoord "schoenmaker blijf bij je leest" was hier van toepassing. Zelfs de Gentse durmeschippers en vreemde schippers, met hun platboomde vaarttuigjes, zouden tijdens de zomer vastgelopen zijn in een te laag waterpeil waardoor zelfs het lastbreekprivilege van de Gentse schippers niet meer kon gewaarborgd worden. Kortom, de twee grootste Gentse economische voorrechten stonden op het spel. Wat Brugge ten goede zou komen zou Gent ten dode opschrijven. Geen wonder dat de rijke Bruggelingen aan de kant van de graaf stonden en de Gentenaars een krop in hun keel hadden. De eerste reactie van Gent was dan ook eerst en vooral de graafwerken met geweld stilleggen. Het lont dat de bom van de oorlog tegen de graaf deed barsten was de moord op Rogier van Outrive, een grafelijke baljuw, die een ander Gents privilege niet had gerespecteerd. De baljuw had namelijk een Gents poorter laten aanhouden op 5 september 1379. Eén van de drie grote Gentse Keuren (1297) bepaalde immers dat alleen de stad het lijfstraffelijk recht, het burgerlijk recht en de procesvoering over Gentse poorters bezat. Bij de aanhouding had de baljuw een procedurefout gemaakt waardoor de magistraat buiten spel werd gezet. Omdat de Gentenaars al op de toppen van hun tenen liepen wegens het laten delven van de Zuidleie, tussen 19 maart en 23 juli 1379, deed die tweede schending van hun privileges de deur dicht. Men kwam nu openlijk in opstand tegen de graaf. Onmiddellijk na de dood van de baljuw nam Jan Yoens, niet toevallig de deken van het schippersambacht, de leiding van de opstand op

zich. Samen met 4 andere hoofdmannen trok hij het stedelijke gezag naar zich toe en verwoestte te Wondelgem (aan het huidige Jan Yoens speelplein) het nog maar pas opgetrokken grafelijk kasteel. Een blitz-operatie, vanaf 11 september gestart, bracht de sociaal misnoegde klassen in Vlaanderen zowat overal aan de macht (Deinze, Kortrijk, Ieper, Menen, Diksmuide, Brugge, Aalst, Ninove, Geraardsbergen en Nieuwpoort). Het plotse overlijden van Yoens te Aardenburg, begin oktober, verhinderde niet dat ook het platteland onder het bewind van de rebellen werd gebracht. Alleen Dendermonde en het belegerde Oudenaarde had de grafelijke partij, samengesteld door de rijken en de welgestelde neringen, nog in haar macht. Met het Gentse schippersambacht aan het hoofd werden in februari 1380 een aantal ridders en aanhangers van de graaf afge maakt en Oudenaarde werd bezet. Een bestand leidde tot de verbanning van de verantwoordelijken van deze expeditie, waaronder de leider Jan Perneel. De vorsten van Holland, Henegouwen en Brabant beloofden bijstand aan de Vlaamse vorst omdat zij een uitbreiding van de volksopstand naar hun streek vreesden (15 april 1380). Zo begon Gent terrein te verliezen. De graaf van Henegouwen leverde Jan Perneel uit aan Lodewijk van Male waarop zijn ont-hoofding te Rijsel volgde. Brugge en Ieper, waar de rijken zeer tijdelijk weer aan de macht waren gekomen, hadden zich inmiddels ontdaan van het sociaal misnoegde weversbewind en haalden de graaf in. Vanaf augustus 1380 ont-stond te Brugge een waar bolwerk tegen de Gentenaars. Het daarop volgende bestand schortte vanaf 11 november 1380 de oorlog tijdelijk op gedurende het gevreesde winterseizoen (de winter begon volgens onze voorouders precies op 11 november, Sint-Maarten). Onder leiding van de Bourgondische hertog Filips de Stoute, voogd van de minderjarig Franse koning Karel VI, kon de Vlaamse graaf meer en meer rekenen op de steun van Frankrijk. Vanaf februari 1381 brak het geweld weer los. Vanaf september 1381 sloot de groep rond Gent zich steeds meer. De handel lag zo goed als stil en de neringen had-den weinig omhanden. Filips Van Artevelde werd in december 1381 opgeroe-pen om samen met zes andere Gentenaars "te zitten over 't verbeurde goet" van de vijanden van de stad. Filips Van Artevelde, die later de bijnaam "Lippin de Loddere" kreeg, werd eigenlijk als laatste troef ingeschakeld voor propa-gandadoeleinden. Loddere betekent eigenlijk loeder, een lokmiddel van de valkenier in de vorm van een vogel waarop een stuk vlees kan gebonden wor-den. Filips' bijnaam luidde dus eigenlijk "het lokaas". Dit hoeft niet te verwon-deren want het waren zeker niet zijn capaciteiten die de menigte rond hem schaalden. Het was alleen maar zijn familienaam en zijn afkomst. Men had hem alleen daarom naar voor geschoven om tijdens de opstand elders in Vlaanderen aanhangers onder de symbolische Arteveldekoepel te lokken. Zijn persoon moest als het ware doorgaan voor de slogan: "geef ons terug een Artevelde voor vrijheid en nering". Dat verklaart ook waarom wij voor de op-stand nergens een spoor van hem teru vinden in de archivalia als zou hij een be-langrijk iemand geweest zijn met bevoegdheden of politieke capaciteiten. Op

het ogenblik dat men er aan dacht om Filips als lokaas in te schakelen was hij er zelfs niet op voorbereid want men vond hem "in een stove, ende zy brachten hem up Thoochuus" op de Vrijdagmarkt. Filips schijnt een man geweest te zijn die zich, voor zijn verheffing omwille van zijn beroemde vader, weinig aantrok van de politieke gebeurtenissen en er gewoon maar op los leefde zoals rijkelui toen deden. Men moet weten dat stoven badhuizen waren waar het nogal erotisch aan toeging. Toen het graafgezinde Brugge door de Gentse opstandelingen was veroverd gedroeg Filips zich er als een wellusteling. Hij gaf "aux dames et aux damoiselles de Gand disners, soupers, banquets, et si se donnoit boin temps en amer par amours". Naar het schijnt was Filips ook een snoever en een uitdager wat er op wijst dat hij geen diplomatiek talent had. Op 24 januari 1382 werd hij met Sanders van Vaernewijck, Rase van den Voorde, Jan de Hert en Jan Herman tot hoofdman van Gent gekozen. Eigenlijk werd hij opperhoofdman met 16 knapen te zijner beschikking in tegenstelling tot de andere hoofdmannen die er elk maar 6 kregen. Het eerder onverwacht militair succes van Filips op het Beverhoutsveld bij Brugge (3 mei 1382) zal hem waarschijnlijk naar het hoofd gestegen zijn waardoor hij de volgende weinig diplomatieke uitspraak waagde: "nous amenrons (de Franse koning) à Gand aprendre à parler flament". Het getuigde zeker niet van politiek inzicht de Franse koning uit te dagen op een moment dat er in Vlaamse rangen nog onenigheid heerste. Filips was er zich blijkbaar niet van bewust dat hij tegen Frankrijk niet sterk genoeg stond, maar ja, zo zijn nu eenmaal snoevers. Zelfs Pieter Vandenbossche, Filips' trouwste medewerker, getuigde later dat zijn hovaardij hem zijn nederlaag had gekost. Het succes van de Vlaamse rebellen bezorgde aan hun tegenstanders juist de meest doorslaggevende argumenten om krachtiger dan ooit in te grijpen, vooral dan in de zin van Franse militaire inmenging. Op 18 november viel het Franse leger het graafschap binnen en op 27 november versloegen zij de opstandelingen te Westrozebeke waar men Filips Van Artevelde onder de jammerlijk gesneuvelden terugvond. De nederlaag had echter slechts een klein contingent van de Gentse militie uitgeschakeld waardoor Gent de oorlog nog kon aanhouden tot 18 december 1385 onder leiding van Pieter Vandenbossche en Frans Ackerman. Zijn wij vandaag niet zo romantisch meer als in de 19de eeuw en bekijken wij heden de zaken objectiever, toch is Filips Van Artevelde met zijn gebreken een interessant figuur. Ook al was hij een schijnheld, markant was hij in ieder geval.

Uit de stadsrekeningen vernemen we dat na zijn dood in zijn herberg 41 amen (5673 liter) wijn en malvoisie achterbleven: "...alse vanden 41 hamen ende wijn ende maelvezeie, die bleven in de herberghe, toe Philips voer van live ter doid...". Nu moet men weten dat in de 14de eeuw alle wijn liefst binnen het jaar moest opgedronken zijn, omdat houten vaten niet veilig genoeg waren voor een langere bewaring. De houten hoepels die men vroeger gebruikte om de duigen bijeen te houden zaten namelijk niet zo strak als de tegenwoordige sta-

len banden. Lekkage, met binnendringende lucht tot gevolg, was vroeger een niet te voorkomen handicap. Omdat Filips op 27 november stierf, en nieuwe wijn van een nieuwe oogst pas geleverd werd omstreeks 11 november, mag stellig worden aangenomen dat het hier om een zéér grote hoeveelheid gestockeerde wijn ging voor de tijd van het jaar. Tegen de nieuwe oogst, half september, half oktober, kan er in de praktijk niet veel wijn meer in het bezit van een wijngrossier (groothandelaar) geweest zijn, laat staan in het bezit van een wijntavernier (kleinhandelaar). Dat was voor één persoon met te weinig omzet financieel te riskant wegens het grote verzuringsgevaar. De grote hoeveelheid wijn in de kelder van Filips laat dan ook vermoeden dat er zich onder zijn herberg een wijnpakhuis-kelder bevond, die in het bezit was van een tussenpersoon (Filips zelf), waar wijngrossiers en wijntaverniers beroep op deden. Alleen een vermogend iemand met veel omzet liep weinig gevaar op bederf. Door mijn studie "Van wijn in Gent tot Gent in wording" weet ik dat de kans bijzonder groot is dat het pakhuis op de Hoogpoort te situeren was, wegens de zeer diepe kelders, uitgegraven in de helling van de "Zandbergheuvel". In mijn vorig artikel over Jacob Van Artevelde wees ik bovendien op de mogelijkheid dat Jacob, Filips' vader, een "zaemkoper" of makelaar was. Een vermogend tussenpersoon dus. Jacob moet vrijwel zeker een rijk man geweest zijn want van een ambachtelijk beroep dat hij zou hebben uitgeoefend is in geen enkel archivalisch document iets terug te vinden. In de praktijk zien we inderdaad dat hij regelmatig, in naam van de stad, als tussenhandelaar geschenken mocht leveren aan bepaalde personen zoals bijvoorbeeld ter gelegenheid van het huwelijk van iemand uit het voorname Gentse geslacht Van Vaerneuyck: "...Item Ja. Van Artevelde van ene vergulde coppe, eene zelve trepiere, ende ene scale der up, met eene scedele... Van Vaerneuyck doe hi huwede (Stadsrekeningen 1335-36 f° 10). De functie van makelaar werd in die tijd omschreven als "zaemcoper", te interpreteren als een persoon die voor een potentiële koper een potentiële verkoper zoekt, of andersom, teneinde "samen" met de koper of verkoper in kwestie een koop tot stand te brengen. De meest aangewezen personen die voor het verwezenlijken van een "samenkoop" in aanmerking kwamen waren vanzelfsprekend de "hosteliers", die zeer goed de handelaars van hun eigen stad kenden. Zij fungeerden als het ware als primitieve "gouden telefoongids" om zo vlug mogelijk aan hun vreemde, pas aangekomen gasten-handelaars, de gepaste adressen van mogelijke kopers of verkopers door te geven in ruil voor een percentje. De herberg van Filips als een hostellerie beschouwen is dan ook helemaal niet gewaagd. Een beroep dat van vader op zoon overgaat was in die tijd ook heel gewoon. Het is dus mogelijk dat Filips eveneens het beroep van "zaemkoper" uitoefende. Met de geregistreerde voorraad in zijn pakhuis bij de hand kon hij gemakkelijk kopers met verkopers in contact brengen en als tussenpersoon optreden. Of hij al dan niet tijdelijk zelf in het bezit is geweest van de gestapelde wijn is niet uit te maken.

BRONNEN

- Maurice Vandermaesen, Marc Ryckaert, Maurits Coornaert, De Witte Kaproenen in Cultureel Jaarboek Oost-Vlaanderen, Bijdragen Nieuwe Reeks nr. 10, Gent, 1979.
- Paul Rogghé, De zonen van Jacob Van Artevelde in Overdruk uit het Jaarboek van het Heemkundig Genootschap Land van Rode, Gentbrugge, 1971.
- De Smet J.J., in Biographie Nationale, Brussel, 1866, I, 485;
- De Vries-De Tollenaere, Etymologisch woordenboek, Utrecht, 1991.

Ronald DE BUCK

HOMMAGE AAN ROMAIN DECONINCK

Op Zondag 11 Juni 1995 ging er een sympathieke plechtigheid door aan het graf van de betreurde Romain Deconinck.

Een 50-tal vrienden waren samengekomen om de onthulling bij te wonen van een grafmonument: een medaillon in halfverheven beeldhouwwerk, Romain voorstellend, dat ontworpen werd door de Heer Etienne Hublau en uit sympathie volledig gratis uitgevoerd werd door de gebroeders Cornelis.

Er was een korte toespraak van de Heer Marcel De Stoop. Niet een van die klassieke bla-bla-vertoningen, maar enkele simpele woorden die recht naar het hart gingen van de aanwezigen en die Romain zeker zou gewaardeerd hebben.

Al bij al een intieme, gemoedelijke gebeurtenis die aan veel van de aanwezigen een gevoel van voldoening zal gegeven hebben.

Aangezien het toch ook de bedoeling van "Ghendtsche Tydinghen" is om bepaalde typische elementen voor het nageslacht vast te leggen, laten wij hier de tekst volgen van de toespraak van de Heer Marcel De Stoop.

'K BEN VRIE GELUKKIG DA YVONNE MIJ GEVROAGD HEE OM IETS TE ZEGGEN VANDOAGE. EN NIE ALLIENE GELUKKIG, 'T ES UUK EEN GRUUT' IERE!